

5. Маклаков А. Г. Основы психологического обеспечения профессионального здоровья военнослужащих: дис... д-ра психол. наук. – 19.00.09 / А. Г. Маклаков. – СПб., 1996. – 393 с.
6. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти) / В. С. Медведєв. – Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1996. – 192 с.
7. Моховиков А. Н. Телефонное консультирование / А. Н. Моховиков // Украинский научно-исследовательский институт проблем молодежи. – К., 1994. – 191 с.
8. Новиков В. С. Физиология экстремальных состояний / В. С. Новиков, В. В. Горанчук, Е. Б. Шустов. – СПб.: Наука, 1998. – 244 с.
9. Новиков В. С. Функциональные состояния летчика: [учебное пособие]. / В. С. Новиков, В. Ю. Чепрасов. – СПб.: ВМедА, 1993. – 48 с.
10. Новиков В. С. Коррекция функциональных состояний при экстремальных воздействиях / В. С. Новиков, В. В. Горанчук, Е. Б. Шустов. – СПб.: Наука, 1998. – 544 с.
11. Основы загальної психології / [ред. С. Д. Максименко]. – К.: НПЦ Перспектива, 1998. – 256 с.
12. Самойлик А. В. Формирование психологической готовности сотрудников органов внутренних дел к профессиональной деятельности в условиях пресечения преступлений террористического характера: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / А. В. Самойлик. – Краснодар, 2003. – 210 с.
13. Сороко С. И. ЭЭГ-маркеры нервно-психических нарушений и компьютерная диагностика / С. И. Сороко, Г. В. Сидоренко. – Бишкек: «Илим», 1993. – 170 с.
14. Чебыкин А. Я. Проблема эмоциональной устойчивости / А. Я. Чебыкин. – Одесса: Южноукраинский педагогический университет им. К. Д. Ушинского, 1995. – 195 с.
15. Яковлев Г. М. Резистентность, стресс, регуляция / Г. М. Яковлев, В. С. Новиков, В. Х. Хавинсон. – Л.: ЛГУ, 1990. – 238 с.

УДК 59.9:378(075.8)

Іванова Н. Г., к. психол. н., доцент, докторант Національної академії Служби безпеки України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті проаналізовані основні психологічні детермінанти процесу підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах. Виділено рівні відповідності співробітника вимогам діяльності. Розглянуто професійно важливі якості і їх групи. Визначені основні компоненти підготовки до екстремальної діяльності.

Ключові слова: екстремальні умови, професійно важливі якості, професіонал, професійна зрілість, вимоги діяльності, психологічна готовність психологічні основи підготовки.

В статті проаналізовані основні психологічні детермінанти процесу підготовки спеціалістів к діяльності в екстремальних умовах. Виділено рівні відповідності співробітника вимогам діяльності. Розглянуто професійно важливі якості та їх групи. Визначено основні компоненти підготовки к екстремальній діяльності.

Ключевые слова: экстремальные условия, профессионально важные качества, профессионал, профессиональная зрелость, требования деятельности, психологическая готовность, психологические основы подготовки.

Постановка проблеми. На сьогодні суспільство як ніколи потерпає від різноманітних катаклізмів. Тож одним з актуальних завдань вітчизняної вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців екстремальних професій, які відповідають потребам суспільства, вимогам мінливих умов сучасного життя та здатні ефективно діяти в будь-яких умовах. Сьогодення вимагає від зазначеної категорії фахівців високого рівня професійної здатності до діяльності в екстремальних умовах, ефективність якої залежить як від їх індивідуально-психологічних особливостей, високого рівня емоційно-вольової стійкості та мотивації, так і від знань, умінь об'єктивно оцінювати ситуацію, враховувати особливості та прогнозувати їх можливі наслідки. Тому важливим, невід'ємним складником процесу професійної підготовки є врахування функціональних психологічних факторів, таких, як: рівень емоційно-вольової стійкості; особливості пізнавальних процесів, психічні властивості та стани; мотивація до певних дій; поведінкові аспекти, – що зумовлює необхідність дослідження психологічних основ підготовки спеціалістів до діяльності в екстремальних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам концептуалізації психології професійної підготовки присвячені дослідження сучасних українських учених Л. Подоляк, В. Юрченка, В. Яблонка, В. Семиченко, З. Карпенко, Л. Велитченка, В. Галузинського, М.Євтуха, Н. Чепелевої, В. Компанійця, Л. Логаова, В. Носкова, Н. Шевченко та ін. Психологічні основи розвитку і становлення професіонала в межах психології професійної діяльності також вивчали Л. Орбан, Д. Гриджук, І. Вітенко. Шляхи оптимізації змісту освіти через раціоналізацію організації й врахуванні при цьому важливих психологічних аспектів навчально-виховного процесу у вищій школі виклали в своїх дослідженнях Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. РОМАНОВСЬКИЙ, В. БОНДАРЕНКО, О. ПОНОМАРЬОВА, З. О. ЧЕРВАНЬОВА.

Г. Балл, М. Бастун, В. Гордієнко, Г. Красильникова, С. Красильников, Д. Крюкова, В. Кузнецов, В. Панченко, П. Перепелиця, Е. Помиткш, Н. Побірченко, В. Рибалка, М. Скиба, М. Смульсон, О. Федик вивчали психологію праці та професійної підготовки особистості.

Російські вчені також приділяють значну увагу психологічній проблематиці професійної підготовки. О. М. Столяренко розглядає психолого-педагогічні основи професійної освіти, професійної праці та використання психологічної й педагогічної технік у професійній діяльності. Використання психологічних знань у навчальному процесі віддали перевагу у своїх дослідженнях Т. Габай, Л. Балабанова, Т. Димидова та ін. Л. Захарова на дисертаційному рівні досліджувала психологічні основи підготовки до професійної діяльності.

Актуальним проблемам психологічного забезпечення професійної діяльності та психологічним аспектам підготовки фахівців екстремальних професій (рятувальників, пожежних, військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів та ін.) присвятили свій науковий пошук В. Андрусюк, В. Вареник, Ф. Думко, Г. Запорожцева, Ю. Ірхін, В. Корольчук, М. Корольчук, Я. Кондратьєв, Л. Казмиренко, Я. Когут, Р. Макаров, М. Нідзій, Ж. Шишкін та ін.

Наявні наукові досягнення є основою для подальшого вдосконалення об'єктивної психологічної моделі підготовки фахівця до діяльності в екстремальних умовах.

Мета статті. Тому ставимо за мету визначити основні психологічні детермінанти процесу підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах, розглянути рівні відповідності фахівця її вимогам, виділити групи професійно важливих якостей та основні психологічні компоненти підготовки.

Виклад основного матеріалу. Щоб визначити основні психологічні детермінанти процесу підготовки фахівців до діяльності в екстремальних умовах, треба зрозуміти: чим відрізняється навчена людина, яка майстерно володіє своєю професією, від невідготовленої; якими індивідуально-психологічними особливостями, якостями, здібностями володіє професіонал; як ці відмінності, характеристики були сформовані й що треба зробити, щоб особистість, яка почала опановувати професію, стала високоякісним, успішним фахівцем?

Перш за все визначимось з поняттям «екстремальні умови».

На сьогодні існує значна кількість підходів у психологічній літературі до визначення та характеристики екстремальних умов діяльності. Найбільш науково об'єктивним та сучасним є підхід, запропонований В. Корольчук. Він визначив три категорії умов діяльності: звичайні, особливі та екстремальні. В основу даної класифікації покладені такі критерії: ступінь нервово-психічного напруження, що супроводжує виконання діяльності або адаптацію до змінених умов діяльності, а також ступінь вираженості реальної вітальної загрози. Тому екстремальні умови діяльності характеризуються наявністю реальної вітальної загрози та надмірно високим рівнем нервово-психічного напруження [4, С. 41].

Проведений аналіз існуючих наукових психологічних підходів (діяльнісного, особистісного, особистісно-діяльнісного, індивідуального, функціонального, системного, системно-структурного, системно-генетичного) щодо формування фахівців екстремальних професій та напрацювань, рекомендацій практиків дозволяє стверджувати, що для успішної діяльності їм необхідні три взаємопов'язаних складники: перший – набуття професійних знань, умінь та навичок; другий – розвиток професійного мислення; третій — формування необхідного особистісного потенціалу, без якого неможливо ефективно застосувати наявні знання на практиці, виконувати поставлені завдання.

Тож основною метою оновлення професійної підготовки фахівців має бути особистісно зорієнтована освіта, спрямована на високоякісний індивідуально-психологічний розвиток особистості, у процесі якого формується її готовність до усвідомлення та розвитку професійно важливих якостей. Останні є основою для вироблення й розвитку індивідуальної професійної концепції та стратегії поведінки.

Водночас слід визнати, що сформувати повністю готового до успішної діяльності фахівця в умовах навчального закладу неможливо, бо деякі професійні якості, особистісні характеристики утворюються тільки в процесі безпосередньої практичної діяльності, там само набувається й професійний досвід. Центальною ланкою професіоналізму в структурі будь-якої діяльності є методологія професійного мислення і сформовані на її основі моделі ефективних практичних дій [7, С. 192]. Отже, перспективою щодо оптимізації розвитку фахівця має бути: психологічне забезпечення індивідуального розвитку майбутнього фахівця як необхідна умова функціонування навчального закладу; проблемно-розвивальне навчання, яке слід спрямувати не тільки на розвиток знань, умінь, а й на розвиток професійного мислення та професійно важливих якостей.

При профвідборі на навчання, перш за все, вивчаються саме психофізіологічні якості, особистісні характеристики, а тільки потім кандидат на навчання складає необхідні іспити. Але чомусь потім, у процесі навчання, професійної діяльності вивчення особистості припиняється, що негативно впливає на процес становлення фахівця. Так, по-перше, не прослідковується розвиток його особисті як професіонала; по-друге, ускладнюється можливість визначити вади та недоліки цього розвитку й своєчасно подолати їх чи запобігти їх появі. Тому на сьогодні такий процес професійної підготовки видається однобоким: він спрямований переважно на вдосконалення знань, умінь, навичок, а на сучасному етапі розвитку освіти – «компетенцій»; «особистісний» же складник губиться в потоці інформаційного насичення.

Виконання фахівцями екстремальних професій поставлених перед ними завдань пов'язане зі значним фізичним, психічним навантаженнями, тому що відбувається за небезпечних для здоров'я і життя умов. Екстремальні умови й тяжка праця можуть призводити до розвитку стану психічної

дезадаптації, виникнення психосоматичних та інших професійно зумовлених захворювань [1].

Вирішальну роль у зменшенні негативних наслідків такої діяльності та успішному її виконанні відіграє рівень професіоналізму.

Професіоналізм визначають як цілісне особистісне утворення, у якому поєднані професійна навченість і якості особистості, а результат праці – їх інтегральний прояв [10]. Рівень професіоналізму визначається сформованістю конкретних практичних навичок фахівця, його поведінкою [2].

Професіонал – це психологічно зріла особистість, що відзначається професійною майстерністю, яка визначає її спосіб життя, особливий професійно орієнтований, відповідальний світогляд і почуття приєднання до професійної спільноти. До того ж, професіоналізм як результат професіогенезу є інтегративною характеристикою професійно зрілої особистості як суб'єкта діяльності, спілкування, праці. Професійна зрілість включає:

- соціальну зрілість (володіння змістом правових норм, засобами спільної професійної діяльності і співробітництва, прийнятими в суспільстві прийомами професійного спілкування тощо);

- особистісну зрілість (володіння засобами самовираження і саморозвитку, протидії професійним деформаціям особистості).

- діяльнісну зрілість (володіння на високому рівні професійною діяльністю, засобами самореалізації і саморозвитку особистості в межах професії, здатність до творчих проявів своєї індивідуальності) [8].

Формування професійно зрілої особистості завжди має свої специфічні особливості, зумовлені об'єктом діяльності. Хоча будь-яка фахова підготовка до діяльності має на меті сформувати якісних спеціалістів, та підготовка до роботи в екстремальних умовах вимагає особливих психологічних підходів.

Перш за все, вона повинна здійснюватись із урахуванням наявних та перспективних вимог до особистості. Тому необхідним є визначення рівнів відповідності фахівця вимогам діяльності.

Перший рівень відповідності визначається особистісним потенціалом. Придатність зумовлюється наявністю ряду біологічних, анатомо-фізіологічних і психологічних особливостей, характеристик особистості; передбачає відсутність протипоказань (наприклад, фізичні вади, замкненість, зосередження на собі й таке інше). Придатність передбачає, перш за все, необхідні психофізіологічні та психологічні якості.

Другий рівень — рівнем психологічної готовності до діяльності, яка передбачає наявність системи знань та вмінь, професійно важливих якостей, психологічних характеристик, світогляду та соціальну зрілість, високий рівень розвитку інтелектуальної, емоційно-вольової та мотиваційної сфери.

Третій рівень — прогностичними можливостями фахівця, який має об'єктивно аналізувати ситуації, задачі й розробляти оптимальний план дій, стратегію поведінки відповідно до передбачуваних результатів; прогнозува-

ти можливі наслідки розвитку подій і залежно від цього швидко приймати оптимально правильні рішення на даний момент часу.

Четвертий рівень – високий рівень емоційно-вольової стійкості, що проявляється в здатності успішно вирішувати професійні завдання в ситуаціях, пов'язаних з високим ступенем ризику та підвищеною небезпекою для життя й здоров'я; витримувати довготривалі емоційні напруження, стани тривоги, почуття страху; не видавати власних хвилювань і невпевненості; адекватно діяти в умовах дефіциту часу й складних ситуаціях

П'ятий рівень – надійністю, що виявляється, як зазначають науковці [5], на психологічному, професійному, соціальному та біологічному рівнях з виокремленням основних параметрів, які її забезпечують: якість і продуктивність діяльності впродовж необхідного часу, стійкість до перешкод, витривалість, відновлюваність функціональних систем організму людини.

Наявність цих рівнів відповідності психологічних якостей і характеристик фахівця вимогам екстремальної діяльності має забезпечити її оптимальну ефективність. Тому формування особистості майбутнього спеціаліста, яка відповідає вимогам зазначеного виду діяльності, є основною передумовою, що визначає психологічні засади процесу професійної підготовки.

Погляди науковців щодо психологічної основи професійної підготовки розділились. До змісту дослідження зазначеної проблематики вони відносили різні психологічні феномени, а саме: психологічні закономірності, принципи, механізми й моделі підготовки; психологічну підготовку; її психологічне забезпечення; формування психологічної готовності до діяльності; процес формування, розвитку фахівця тощо.

Виділені вище рівні, проаналізовані наявні підходи до дослідження психологічних основ підготовки в психологічній науці стали важливою передумовою вирішення основного завдання нашої статті — визначення притаманних для професійної підготовки фахівців екстремальних професій психологічних основ.

Підготовку визначають як процес навчання і виховання особистості спеціаліста, спрямований на його змістовну трансформацію у фахівця шляхом формування професійно важливих якостей, психологічних особливостей, передачі професійних знань і навичок, необхідних для вирішення завдань в екстремальних умовах. Результатом підготовки є готовність до діяльності.

В основі формування готовності до продуктивної праці, зокрема професійної, завжди лежить становлення професійних умінь на основі притаманних особистості властивостей – як природних, генетично обумовлених, так і набутих у процесі навчання й самостійної діяльності. За твердженнями Г. С. Костюка, уміння є результатом поєднання теорії і практики, знання з діями й навичками, набутого зі спадковістю. За умови спеціалізації підготовки виникає більш жорстка необхідність відповідного врахування індивідуальних

властивостей особистості в кожному окремому випадку, їх невідповідність може стати на заваді якісному оволодінню професією [8].

Передумовою успішного оволодіння екстремальною професією є наявність у особистості певних психофізіологічних якостей, а саме: активності; нервово-психічної стійкості, сильної нервової системи, пластичності (здатності легко і швидко пристосовуватися до зовнішніх умов), резистентності (здатності чинити опір несприятливим обставинам), реактивності (сили й енергійності реагування на зовнішні впливи), високого рівня працездатності, урівноваженості, швидкості й точності реакцій та дій, швидкості мислення, переключення уваги, сприймання та розуміння інформації.

Крім того, необхідними є розвинені емоційно-вольові якості: здатність до адекватних дій в складних умовах; здатність приймати оптимально правильні рішення в умовах дефіциту часу, приховувати власні емоції, хвилювання, тривожність та швидко відволіктись від переживань й ефективно діяти; ініціативність; наполегливість; професійна надійність; рішучість; самовладання; сміливість; стресостійкість; схильність до ризику; толерантність; урівноваженість та цілеспрямованість.

Разом з тим, у професійній майстерності визначну роль відіграє практична навченість, наявність стійких, досконалих навичок та вмінь. Автоматизовані засоби виконання професійних дій — рухових, мисленневих, сенсорних, називають навичками. Останні дозволяють правильно, швидко, легко виконувати необхідні дії з мінімальною концентрацією уваги та контролем свідомості за технікою виконання; економлять зусилля, дають можливість успішно діяти в умовах дефіциту часу та перешкод. Якщо професійні навички більш конкретні та пов'язані з певними ситуаціями, то професійні вміння мають більш широку пізнавальну основу та універсальність використання [3].

Фахівець повинен мати спеціальні вміння, які б йому дозволяли творчо й конструктивно використовувати систему знань та навичок у мінливій, напруженій обстановці; оптимально діяти. Процес формування спеціальних умінь вимагає від викладача неабиякої педагогічної майстерності та прогностичних здібностей, оскільки він має навчити їх застосовувати у своїй майбутній практичній діяльності теорію, адаптуючи її до вимог сьогодення; конкретних дій; розвивати в них професійне мислення та необхідні якості, психологічні характеристики.

У період навчання майбутній спеціаліст має оволодіти не тільки знаннями, навичками, а й спеціальними вміннями, навчитись об'єктивно оцінювати ситуацію, власні можливості, приймати оптимальні рішення й бути готовим адекватно діяти.

Професійну навченість, пов'язану із сукупністю професійних знань, навичок і вмінь, називають професійною майстерністю, з якою тісно пов'язана професійно-психологічна підготовленість, що містить [10]:

- професійно-психологічні знання: знання загальної і професійної психології – конкретні й практичні, пов'язані з розумінням психологічних аспектів професійної діяльності, її труднощів і способів їх подолання;
- професійно-психологічні навички і уміння: аналітико-психологічні, тактико-психологічні, техніко-психологічні;
- професійно розвинені психологічні якості: професійні – мислення, увага, відчуття, сприймання (спостережливість), пам'ять, уява, мова. Вони – основа для розвитку необхідних якостей і загальних здібностей – інтелектуальних, сенсорних, емоційних, вольових, психофізіологічних, фізичних, організаторських, творчих. До професійно розвинених здібностей відносять: *ділові якості* – комплекс вольових і організаторських якостей, потрібних для успіху в діяльності; *екстремально-психологічні якості*: професійно-психологічна стійкість, екстремальні здібності.

Професійно важливі якості мають формуватись і розвиватись як на етапі професійної підготовки, так і в процесі професійної діяльності, оскільки їх перелік не є сталим. Окремі якості можуть з'явитися чи вдосконалитись у фахівця через певний період діяльності (наприклад, спостережливість, швидкість та чіткість дій, креативність при вирішенні завдань). Важливим є те, що система якостей особистості впливає на рівень її професійної придатності.

Безумовно, придатними до діяльності є особи, які за своїми здібностями, ступенем розвитку професійно важливих якостей повною мірою відповідають вимогам конкретної діяльності [6].

До того ж, професійна придатність формується в умовах виконання фахівцем професійної діяльності практично протягом всього трудового періоду його життя. Поступово розвивається професійне мислення, складається професійний тип особистості з певними ціннісними орієнтаціями, характером, особливостями професійної поведінки, спілкування й стилю життя. Час формування професійної придатності залежить від форм і методів професійного навчання, умов виконання професійної діяльності й індивідуальних особливостей людини [9]. Психологічні якості утворюються під впливом навчання, праці, інших обставин життя. Як наслідок виникають певні особистісні зміни, розвиваються і вдосконалюються професійно значущі якості, здійснюється професійне становлення особистості [3].

Під професійно важливими якостями будемо розуміти психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності фахівця, що формуються, розвиваються у процесі професійної підготовки й екстремальної діяльності та є основою їх успішності.

Отже, одразу по закінченню навчання всі необхідні професійно важливі якості у фахівця сформовані бути не можуть, оскільки в процесі діяльності професійний розвиток продовжується.

Професійний розвиток охоплює, перш за все, такі особистісні структури, що становлять психологічну основу засвоєння і оволодіння різними

видами діяльності і є суттєвими для професійного успіху. Професійний і особистісний розвиток можуть взаємно підпорядковувати й посилювати один одного [8].

Відповідно, професійно важливі якості співробітника слід поділити на групи залежно від терміну їх формування, розвитку:

1. *Потенційні* особистісні якості – ті, що мають бути основою, підставою для освоєння екстремальних професій; особистісний потенціал необхідний для професійного розвитку.

2. У процесі професійної підготовки формуються *базові* професійні якості, необхідні для початкового етапу успішної діяльності; ці якості мають відповідати вимогам діяльності.

3. *Спеціальні* професійно важливі якості, що формуються впродовж професійної діяльності, залежно від умов та специфіки роботи; притаманні фахівцям зі стажем і формують ідеальний образ спеціаліста екстремальної професії.

Висновки. Враховуючи вищевикладені міркування, вважаємо, що до психологічних основ підготовки до екстремальної діяльності слід віднести:

1. Вивчення та врахування в процесі професійної підготовки, з метою ефективного професійного розвитку майбутнього фахівця, його психологічних особливостей, особистісних якостей.

2. Дослідження динаміки особливостей пізнавальних та емоційно-вольових процесів, індивідуально-психологічних особливостей, рівня розвитку професійно важливих якостей майбутніх спеціалістів у процесі їх підготовки до екстремальної діяльності.

3. Формування психологічної готовності до діяльності в екстремальних ситуаціях, що передбачає наявність системи знань, необхідних професійно важливих якостей, психофізіологічних та психологічних характеристик, високого рівня емоційно-вольової стійкості та мотивації до діяльності, здатності до саморегуляції.

4. Розвиток психологічного рівня професійної придатності (сума фізіологічних, психологічних, характеристик, якостей і професійних можливостей особистості, її психологічної готовності).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вареник В. В. Інженерно-психологічне забезпечення професійного відбору до державної пожежної охорони України: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.03 / Вареник Володимир Володимирович. – К., 2001. – 210 с.

2. Вітенко І. С. Психологічні основи підготовки медичних кадрів: монографія / І. С. Вітенко. — Х.: Основа, 1995 — 216 с.

3. Когут Я. М. Професійна психологічна підготовка працівників ОВС: [конспект лекцій] / Я. М. Когут. – Львів: Львівський держ. ун-т ВС, 2006. – 184 с.

4. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості: [монографія] / В. М. Корольчук. – К.: Ніка-Центр, 2007. – 432 с. – Бібліогр.: с. 381-406.
5. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: [навч. посібник] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 580 с.
6. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: [навч. посібник] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
7. Педагогіка вищої школи: [навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; / ред. З. Н. Курлянд]. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
8. Психологія праці та професійної підготовки особистості: [навч. посібник / ред. П. С. Перепелиця, В. В. Рибалко]. – Хмельницький: ТУП, 2001. — 330 с.
9. Самоукина Н. В. Психология профессиональной деятельности: [учеб. пособ.] / Н. В. Самоукина. – СПб.: Питер, 2003. – 224 с.
10. Столяренко А. М. Психология и педагогика: [учеб. пособ.] / А. М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 527 с.

УДК 159.923

Ільїна Ю. Ю., к. б. н., доцент кафедри загальної психології НУЦЗУ

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ СИСТЕМИ МНС УКРАЇНИ

У статті представлений аналіз різних підходів визначення суті управлінського спілкування керівника. Даний теоретичний аналіз наукових поглядів на предмет управлінського спілкування в діяльності, пов'язаній з екстремальними умовами. Проаналізовані результати дослідження особливостей розвитку управлінського спілкування керівників підрозділів МНС України.

Ключові слова: комунікація, комунікативна діяльність, спілкування, управлінське спілкування.

В статье представлен анализ разных подходов определения сути управленческого общения руководителя. Дан теоретический анализ научных взглядов на предмет управленческого общения в деятельности, связанной с экстремальными условиями. Проанализированы результаты исследования особенностей развития управленческого общения руководителей подразделений МЧС Украины.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная деятельность, общение, управленческое общение.

Постановка проблеми. Ефективність професійної діяльності працівників ризиконебезпечних професій у значній мірі залежить від психологічних особливостей управлінського спілкування керівників різних підрозділів. В умовах демократизації домінуючою стає здатність керівника здійснювати